

วรรณคดีเป็นฐานผ่านกวีนิพนธ์: พัฒนาการคิดเชิงโครงสร้างของผู้เรียน*

LITERATURE-BASED LEARNING THROUGH THAI POETRY: DEVELOP STUDENTS' STRUCTURAL THINKING

นิตาริน จุลวรรณ

Nidarin Junlawan

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา สงขลา ประเทศไทย

Faculty of Education, Songkhla Rajabhat University, Songkhla, Thailand

Corresponding author E-mail: nidarin.ju@skru.ac.th

บทคัดย่อ

แนวคิด “วรรณคดีเป็นฐาน” เป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยที่มุ่งเน้นการใช้วรรณคดีเป็นสื่อกลางในการพัฒนาทักษะทางภาษา การตีความ และการคิดเชิงวิเคราะห์ของผู้เรียน วรรณคดีมิได้เป็นเพียงเครื่องสะท้อนคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังมีศักยภาพในการเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนฝึกฝนการอ่านอย่างลึกซึ้ง ตีความเชิงสัญลักษณ์ และเข้าใจโครงสร้างของภาษาในระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะกวีนิพนธ์ไทย ซึ่งเป็นวรรณคดีที่มีลักษณะทางฉันทลักษณ์และโครงสร้างภาษาที่ชัดเจน มีระบบแบบแผนการประพันธ์ทั้งในรูปแบบโคลง กาพย์ และกลอน อันเป็นระบบที่ซับซ้อนและสัมพันธ์กับแนวคิดทางโครงสร้างนิยม บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างของกวีนิพนธ์ไทยกับหลักการของทฤษฎีโครงสร้าง (Structural Theory) โดยอาศัยแนวคิดของ Ferdinand de Saussure ที่มองว่าภาษาเป็นระบบของสัญลักษณ์ ซึ่งมีทั้ง “รูปสัญลักษณ์” (Signifier) และ “ความหมาย” (Signified) ที่สัมพันธ์กันอย่างมีระบบ การนำทฤษฎีดังกล่าวมาใช้ในการวิเคราะห์กวีนิพนธ์ไทย ทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยภาษาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นคำ เสียง วจนลีลา และความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในบทประพันธ์ นอกจากนี้ยังสะท้อนถึงความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมและสังคมที่สอดแทรกอยู่ในเนื้อหา ผลการศึกษาพบว่าโครงสร้างของกวีนิพนธ์ไทยสามารถแยกวิเคราะห์ทั้งในด้านรูปแบบคำ การใช้สัมผัสนอก สัมผัสใน การสร้างภาพพจน์ทางภาษา และการถ่ายทอดความหมายในบริบททางวัฒนธรรม การนำกวีนิพนธ์มาใช้เป็นฐานในการสอนภาษาไทยจึงไม่เพียงช่วยพัฒนาทักษะการคิดเชิงโครงสร้างของผู้เรียน แต่ยังทำให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความเข้าใจเชิงระบบของภาษาไปสู่การใช้ภาษาในชีวิตจริงอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: วรรณคดีเป็นฐาน, กวีนิพนธ์ไทย, ทฤษฎีโครงสร้าง, การคิดวิเคราะห์

Abstract

The concept of “Literature - Based Learning” is an approach to Thai language instruction that emphasizes the use of literature as a medium for developing learners’ linguistic skills, interpretation, and analytical thinking. Literature is not only a reflection of cultural and artistic values but also serves as a rich source of learning opportunities, enabling students to engage in deep reading, symbolic interpretation, and an understanding of language structures at various levels. Thai poetry, in particular, is a literary genre with distinctive prosodic features and well -

* Received 2 October 2025; Revised 30 October 2025; Accepted 31 October 2025

defined linguistic structures, characterized by systematic and complex patterns of composition such as klong (verse), kaph (stanzaic poetry), and klon (metrical poetry). These qualities make it highly compatible with structuralist approaches to language study. This article aims to explore the relationship between the structure of Thai poetry and the principles of Structural Theory, drawing upon Ferdinand de Saussure's view of language as a system of signs comprising both the "signifier" and the "signified," which are systematically interrelated. Applying this theoretical framework to the analysis of Thai poetry reveals the interplay among linguistic units - words, sounds, stylistic devices, and symbolic meanings-embedded within the texts. Moreover, it highlights the cultural and social contexts inherently reflected in poetic works. The findings indicate that the structure of Thai poetry can be clearly analyzed in terms of lexical choices, the use of internal and external rhyme, figurative language, and the transmission of meaning within cultural contexts. Employing poetry as a foundation for teaching Thai language not only enhances learners' structural thinking skills but also enables them to connect their systematic understanding of language with practical language use in real - life situations. This approach, therefore, fosters deeper analytical abilities while promoting creative and culturally grounded language application.

Keywords: Literature-Based Learning, Thai Poetry, Structural Theory, Analytical Thinking

บทนำ

วรรณคดี หมายถึงงานประพันธ์ทุกประเภทที่มีคุณค่าจนได้รับการยกย่องว่าเรียบเรียงด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ แต่งอย่างมีศิลปะ ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตามจินตนาการได้ตามที่ผู้แต่งต้องการ อาจสอดแทรกวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ของชาติ หรือความรู้ลงในงานเขียน ซึ่งแบ่งความหมายได้ 2 ประเภทคือ ความหมาย แบบกว้าง หมายถึงการเขียนโดยทั่วไปที่แต่งขึ้นเป็นหนังสือ และความหมายแบบแคบ หมายถึงงาน เขียนหนังสือที่แต่งดี มีความงดงามในเชิงการประพันธ์มีการใช้ถ้อยคำสำนวนที่ไพเราะสละสลวย ตลอดจนเป็นหนังสือที่มีคุณค่าต่อผู้อ่าน ทั้งในเรื่องความคิดอารมณ์ความรู้สึกและชักนำไปในทางที่ดี (นันทบุญนาค พรหมมา, 2563) การเรียนวรรณคดีใน มุมมองของหลายคนอาจจะเชื่อมโยงกับภาพของหนังสือเก่าที่เต็มไปด้วยคำศัพท์ที่ยากจะเข้าใจ หรืออาจจะนึกถึง เรื่องราวจากการเรียนที่ผ่านมาซึ่งอาจจะเลือนหายไปบ้าง การเรียนรู้วรรณคดีมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน ตั้งแต่ใน อดีตจนถึงปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าชาติต่าง ๆ ล้วนประจักษ์ถึงคุณค่าของวรรณคดี โดยมีจุดมุ่งหมายที่ระบุ ไว้อย่างชัดเจนว่าผู้เรียนทุกคนต้องมีความซาบซึ้งและเข้าใจคุณค่าของศิลปะการใช้ภาษาไทยและสุนทรียภาพของ วรรณคดีไทย และได้พัฒนาเรื่อยมาจนปัจจุบันที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดให้วรรณคดีและวรรณกรรมไทยเป็นสาระหนึ่งของสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโดยระบุมาตรฐานไว้ว่า ผู้เรียนต้องเข้าใจและแสดงความคิดเห็น วิจาร์ณวรรณคดีและวรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ ในชีวิตจริง อาจกล่าวได้ว่าผู้เรียนไทยทุกคนที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทยย่อมต้องผ่านการเรียนวรรณคดี ไทยมาแล้ว (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562)

แม้การเรียนวรรณคดีไทยจะเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษาของไทยมานาน แต่ยังคงมีนักเรียน จำนวนมากที่ไม่ได้รับรู้ถึงคุณค่าและความสำคัญของวรรณคดีอย่างแท้จริง โดยบางส่วนกลับมีทัศนคติที่ไม่ถูกต้อง ต่อวรรณคดีแทนที่จะมองในแง่ของการวิจารณ์ที่มีความเข้าใจและลึกซึ้ง กลับกลายเป็นการวิจารณ์อย่างขาดความรู้ และมุมมองที่เหมาะสม การเรียนวรรณคดีไทยมักถูกมองว่าเป็นการท่องจำคำศัพท์และเกร็ดความรู้ที่ยากลำบาก ซึ่งอาจทำให้ผู้เรียนรู้สึกเบื่อหน่ายและขาดความสนใจในการเรียนรู้เนื้อหาอย่างลึกซึ้ง (ธนาพร เพชรสมบัติ, 2566)

การเรียนรู้เชิงรุกที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในกระบวนการเรียนรู้อาจเป็นทางเลือกที่ช่วยเพิ่มความสนใจและความเข้าใจในวรรณคดีไทยได้ (ธนาพร เพชรสมบัติ, 2566) เหตุนี้ การสอนวรรณคดีไทยโดยทั่วไปจึงยังติดอยู่กับรูปแบบและวิธีจัดการเรียนรู้แบบเดิมที่เน้นการจดจำเนื้อหาผ่านการเล่าเรื่อง การท่องจำคำศัพท์ การถอดความ และการวิเคราะห์คุณค่าทางด้านสังคมและวรรณศิลป์ ซึ่งไม่สามารถพัฒนาให้ผู้เรียนเข้าใจคุณค่าที่แท้จริงของการเรียนวรรณคดี นั่นคือการพยายามเข้าใจบทประพันธ์เพื่อเรียนรู้และเข้าใจชีวิตของตัวละครในวรรณคดีที่หลากหลาย ซึ่งเพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิตทางด้านปัญญาและอารมณ์ อนึ่ง ปัญหาการจัดการเรียนรู้วรรณคดีเช่นนี้ไม่ได้เกิดขึ้นกับระบบการศึกษาไทยแต่เพียงเท่านั้น เห็นได้จากที่ Nicoll, V., & Roberts, V., กล่าวถึงปัญหาลักษณะเช่นนี้ว่า ผู้สอนส่วนใหญ่ขาดวิธีการออกแบบและจัดการเรียนรู้วรรณคดีที่เหมาะสม อีกทั้งไม่สนใจที่จะพัฒนารูปแบบหรือแนวทางที่ทันสมัย สร้างสรรค์ และเป็นระบบกว่าที่ใช้อยู่ (Nicoll, V. & Roberts, V., 1994)

จากปัญหาที่กล่าวมา แนวคิดหนึ่งที่น่าสนใจและสามารถแก้ปัญหาข้างต้น คือ แนวคิดวรรณคดีเป็นฐาน (literature - based approach) คือ การใช้วรรณคดีเป็นเครื่องมือหลักในการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมทักษะต่าง ๆ เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการสื่อสาร โดยวรรณคดีที่ใช้จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงเนื้อหาเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตและความรู้ในด้านต่าง ๆ และมีงานวิจัยส่วนหนึ่งที่ศึกษาการนำแนวคิดนี้ไปใช้ในรายวิชาต่าง ๆ กับผู้เรียนตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงมัธยมศึกษาและพบว่าสามารถพัฒนาทักษะของผู้เรียนได้ เช่น ทักษะการอ่าน ทักษะการเขียน ทักษะการใช้ภาษาไทย ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีไทย ทักษะสังคมต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยรายงานผลสำเร็จของการนำแนวคิดนี้ไปใช้จัดการเรียนรู้ทั้งระบบของโรงเรียนระดับปฐมวัยด้วย (ปรดา หวังดูล และอัญญณณิ บุญเชื้อ, 2557) แม้แนวคิดวรรณคดีเป็นฐานจะเป็นที่รู้จักและมีผู้นำไปใช้กันอย่างแพร่หลาย แต่ก็ยังพบว่าผู้สอนภาษาไทยส่วนหนึ่งทั้งในระดับประถมศึกษาและมัศึกษายังคงต้องการแนวทางและตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมสำหรับสร้างความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้นเกี่ยวกับการนำแนวคิดนี้ไปปฏิบัติจริง โดยเฉพาะการออกแบบหน่วยการเรียนรู้ภาษาไทยเชิงบูรณาการ เมื่อพิจารณามาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชาครุศาสตร์และสาขาศึกษาศาสตร์ พ.ศ. 2561 พบว่าแนวคิดการใช้วรรณคดีเป็นฐานนั้นสอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้สาขาวิชาภาษาไทยที่ระบุว่านิสิตนักศึกษาครูจะต้องมีความรู้ความเข้าใจและทักษะการจัดการเรียนรู้โดยใช้ “รูปแบบการสอนภาษาแบบต่าง ๆ ที่เน้นทักษะสัมพันธ์และวรรณคดี/วรรณกรรมเป็นฐาน” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562) เหตุนี้จึงควรอย่างยิ่งที่จะนำแนวคิดนี้กลับมาเสนออีกครั้งในฐานะแนวทางสำหรับการพัฒนาหน่วยการเรียนรู้ภาษาไทยภายใต้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งเป็นหลักสูตรการศึกษาชาติฉบับปัจจุบัน ควบคู่กับการพิจารณาประเด็นที่ควรคำนึงถึงในการนำแนวคิดไปใช้ให้ถูกต้องและเหมาะสมตามบริบทการศึกษาไทย ซึ่งจะช่วยให้ครูนำไปปฏิบัติตามได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอวรรณคดีเป็นฐานผ่านวินิพนธ์พัฒนาการคิดเชิงโครงสร้างของผู้เรียนโดยใช้แนวคิดวรรณคดีเป็นฐานควบคู่กับทฤษฎีโครงสร้าง

แนวคิดวรรณคดีเป็นฐาน

แนวคิดการใช้วรรณคดีเป็นฐาน (Literature - Based Approach) คือแนวคิดที่มุ่งให้ผู้สอนใช้วรรณคดีเป็นสื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะทางภาษาของผู้เรียน โดยเรียนรู้ทักษะการอ่าน เขียน ฟัง และพูดผ่านการฝึกฝนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีความหมายและสอดคล้องกับวรรณคดี การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดนี้จึงเป็นการบูรณาการกิจกรรมทางภาษา นอกจากนี้ Goodman, K., ได้อธิบายว่า แนวคิดนี้พัฒนามาจากแนวทางการสอนภาษาแบบองค์รวม (Whole Language) บนฐานของทฤษฎี Constructivism ซึ่งเชื่อว่าการเรียนรู้ภาษาที่มีประสิทธิภาพนั้นจะต้องเป็นไปตามธรรมชาติของภาษาที่พัฒนาทักษะแต่ละด้านอย่างสัมพันธ์กัน (Goodman, K., 1986)

แนวคิดวรรณคดีเป็นฐานแตกต่างจากการสอนภาษาแบบที่ผู้สอนจัดการเรียนรู้ตามบทเรียนเป็นส่วน ๆ โดยมีได้เชื่อมโยงสาระการเรียนรู้หรือทักษะทางภาษาเข้าด้วยกัน ซึ่งขัดกับธรรมชาติการเรียนรู้ภาษาของมนุษย์ที่เน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้รับสารกับผู้ส่งสาร ส่งผลให้ผู้เรียนไม่เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ภาษาและไม่ได้พัฒนาทักษะการคิด การใช้วรรณคดีเป็นฐานในการจัดการเรียนรู้จึงช่วยสร้างเสริมพัฒนาการด้านการรู้หนังสือ คือ การอ่าน การคิด และการเขียน การจัดการเรียนวรรณคดีตามแนวคิดนี้จะต้องคำนึงถึงจุดมุ่งหมาย 5 ประการของแนวคิด ได้แก่ ต้องส่งเสริมแรงจูงใจในการอ่านของผู้เรียนผ่านการเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ในวรรณคดี ต้องพัฒนาความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ชีวิตผ่านการอ่านและการอภิปราย ต้องพัฒนาประสบการณ์สุนทรียะของผู้เรียนผ่านวรรณคดี ต้องพัฒนาการเข้าใจตนเองผ่านการเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับวรรณคดีจนเกิดเป็นประสบการณ์ใหม่ และต้องพัฒนาทักษะการอ่านและการคิดขั้นสูงผ่านการอ่านวรรณคดีที่หลากหลาย (ชวน พงษ์ผจญ, 2562)

ทฤษฎีโครงสร้างกับกวีนิพนธ์ไทย

แนวคิดวรรณคดีเป็นฐานได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาทักษะภาษาไทยในทุกระดับของการศึกษา โดยมุ่งเน้นการใช้วรรณคดีเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ ได้แก่ การอ่าน การเขียน การฟัง การดู และการพูดอย่างมีประสิทธิภาพ การเรียนรู้ผ่านวรรณคดีช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมของตนเองกับเนื้อหาวรรณคดี และพัฒนาเป็นความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้นในระดับที่สูงขึ้น กวีนิพนธ์หมายถึง วรรณกรรมร้อยกรองประเภทหนึ่งที่มีทั้งแบบมีฉันทลักษณ์ หรือไม่มีฉันทลักษณ์ เป็นงานเขียนที่เน้นการใช้ภาษาอย่างสร้างสรรค์ อย่างละเมียดละไมให้เห็นภาพ เพื่อ กระตุ้นให้ผู้อ่านได้เกิดความคิด (นันทนิดา วาริปาน, 2558) โดยบทบาทของกวีนิพนธ์ไทยในการพัฒนาทักษะทางภาษาและการคิดเชิงวิเคราะห์ที่กวีนิพนธ์ไทยมีความโดดเด่นในฐานะงานวรรณศิลป์ที่สามารถสะท้อนแนวคิดทางสังคม วัฒนธรรม และจิตวิญญาณของยุคสมัยได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ กวีนิพนธ์ยังเป็นรูปแบบของภาษาไทยที่มีการใช้โวหาร ฉันทลักษณ์ และสัญลักษณ์ที่ซับซ้อน ซึ่งสามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ และการสร้างข้อโต้แย้งทางภาษาได้

ทฤษฎีโครงสร้าง (Structuralism) เป็นแนวคิดที่สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์โครงสร้างของกวีนิพนธ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทฤษฎีนี้มุ่งเน้นการพิจารณาองค์ประกอบของภาษาและระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในตัวบท โดยสามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษารูปแบบของฉันทลักษณ์ การใช้โวหาร และแนวคิดที่ซ่อนอยู่ในกวีนิพนธ์ไทย ทฤษฎีโครงสร้าง เป็นแนวทางการอ่านและวิจารณ์วรรณกรรมแนวใหม่ โดยนำวิชาภาษาศาสตร์ และแนวทางโครงสร้างภาษาของ Saussure, F., มาเป็นเกณฑ์ในการวิจารณ์ เป้าหมายแห่งการเข้าใจภาษาในตัวของมันนั่นเองชักนำให้ศึกษาปรากฏการณ์ภาษาด้วยวิธีของวิทยาศาสตร์ คือสังเกตภาษาที่คนใช้กันจริงทั่วไปไม่จำเพาะแต่ภาษามาตรฐานเท่านั้น แต่วิเคราะห์แบบแผนที่แฝงอยู่ในตัวภาษาอย่างเป็นระบบ ตั้งสมมติฐานและตรวจสอบกับข้อมูลอย่างรอบด้านจนสามารถประมวลออกมาเป็นความรู้เชิงทฤษฎีที่ครอบคลุมคุณสมบัติร่วมของความเป็นภาษา ประเด็นสำคัญที่ Saussure เสนอไว้ เป็นพื้นฐานความคิดที่มีอิทธิพลต่อนักคิดกลุ่มโครงสร้างนิยม ได้แก่ กระบวนการสื่อความหมาย ในหัวข้อ “Sign Signified Signifier” อันเป็นพื้นฐานของแนวคิดเรื่องสัญลักษณ์วิทยาต่อมา (Saussure, F., 1981) ซึ่งสัญลักษณ์วิทยาจะศึกษาประเภทต่าง ๆ ของเครื่องหมายนับตั้งแต่เรื่องภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษาภาพ ภาษาเสียง ไปจนกระทั่งถึงอาการของโรค อาหาร รูปร่างเสื้อผ้า ฯลฯ โดยจะสนใจวิธีการที่สืบทอดความหมาย (Meaning) ของเครื่องหมายเหล่านั้น รวมทั้งวิธีการที่เครื่องหมายเหล่านั้นเข้ามาเกี่ยวพันหรือเชื่อมโยงกับผู้ใช้เครื่องหมาย โดยอาศัยหลักการพิจารณาสัญลักษณ์ ระบบความหมายของสัญลักษณ์ อันประกอบด้วย ความหมายโดยตรง ความหมายโดยนัย และการถอดรหัส อันจะนำไปสู่ขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนการสอนคือ

การพิจารณาคำที่ปรากฏซ้ำ ความหมายโดยตรงและความหมายโดยนัยของคำ และรหัสต่าง ๆ ที่แฝงอยู่ในบทอ่าน โดยเฉพาะกวีนิพนธ์ (กาญจนา แก้วเทพ, 2552)

การสร้างงานของกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ยังคงสืบทอดขนบการคร่ำครวญตามบุรพกวี ซึ่งกวีจะเผยความในใจโดยนำชื่อสถานที่หรือธรรมชาติที่พบเห็นระหว่างทางไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ ดอกไม้ นก ปลา มาเป็นสื่อในการคร่ำครวญด้วยความโศกเศร้าอาลัยรักถึงนางที่พลัดพรากจากกัน ดังความในบทนิราศเล่มน้อย ใน คำหยาดของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ว่า

หิวลำโพงโหมงเข้าเจ้าไปแล้ว	ไม่เห็นแก้วตาพ้อยู่ที่ไหน
หิวอกเอ๋ยเคยแอบจะแนบใคร	ลำโพงไม่ไขข่าวให้สาวฟัง
.....	
โอบ้างชื่อชื่อบางเช่นนางชื่อ	ขวัญพี่หรือสารพัดชื่อสัตย์เหมือน
สงสารศรีสไบบางยามห่างเรือน	ชื่อจะเตือนตอบชื่อให้ลือชา

บทกวีข้างต้น กวีไทยสมัยใหม่ใช้ชื่อสถานที่มาเป็นสื่อถ่ายทอดอารมณ์โศกเศร้า ห่วงหาอาลัยถึงนางอันเป็นที่รักตามขนบการคร่ำครวญในวรรณคดี โดยยังคงเน้นความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจอันทุกข์ระทมของตนเองกับสิ่งแวดล้อมรอบกาย และหากพิจารณาตามหลักทฤษฎีโครงสร้าง (Structuralism) ซึ่งเป็นแนวทางที่เน้นการวิเคราะห์โครงสร้างของภาษาและวรรณคดี โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของบทกวี และวิธีที่องค์ประกอบเหล่านี้สร้างความหมายร่วมกัน สามารถวิเคราะห์ตามทฤษฎีโครงสร้างได้ดังนี้ (เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2526)

โครงสร้างฉันทลักษณ์ บทกวีนี้มีลักษณะเป็น กลอนสุภาพ ซึ่งมีโครงสร้าง คือ วรรคหน้ามี 5 คำ และวรรคหลังมี 7 คำ สัมผัสระหว่างวรรคและสัมผัสระหว่างบทถูกใช้เพื่อสร้างความไพเราะ มีการใช้สัมผัสเสียงและสัมผัสอักษรเพื่อเพิ่มจังหวะของบทกวี

ฉันทลักษณ์ สามารถวิเคราะห์ ได้ดังนี้

วรรคที่ 1 หิวลำโพงโหมงเข้าเจ้าไปแล้ว	ใช้เสียง เอ เป็นเสียงสัมผัสคล้องจองในคำสุดท้าย
วรรคที่ 2 ไม่เห็นแก้วตาพ้อยู่ที่ไหน	เชื่อมโยงกับวรรคแรกโดยใช้สัมผัสระหว่างคำว่า แล้ว
วรรคที่ 3 หิวอกเอ๋ยเคยแอบจะแนบใคร	มีการใช้คำว่า แอบ - แนบ เป็นการเล่นเสียงเพื่อเน้นความรู้สึก

ฉันทลักษณ์เหล่านี้ช่วยสร้างโครงสร้างทางจังหวะและเสียงให้แก่บทกวี ทำให้เกิดความรื่นไหลและเกิดความไพเราะ

ระบบสัญลักษณ์ บทกวีนี้ใช้ชื่อสถานที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างความหมาย ซึ่งเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่สะท้อนลักษณะเชิงโครงสร้างของภาษา โดยการใช้ชื่อสถานที่เป็นสัญลักษณ์ เช่น

หิวลำโพง	เป็นสถานียรถไฟหลักในกรุงเทพฯ สะท้อนถึง การเดินทาง การพลัดพราก การจากลา
บางชื่อ	ชื่อของสถานียรถไฟอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งคำว่า ชื่อ อาจใช้เป็น สัญลักษณ์ของความซื่อสัตย์และความมั่นคงทางจิตใจ
ศรีสไบ	อาจอ้างอิงถึงตัวละครในวรรณคดีไทย หรือสื่อความงาม ความอ่อนโยนของหญิงสาว

การใช้ชื่อสถานที่เหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงข้อมูลทางภูมิศาสตร์ แต่ยังทำหน้าที่เป็น สัญลักษณ์ ที่มีความหมายในระดับลึกเกี่ยวกับอารมณ์และแนวคิดของบทกวีตามหลักของทฤษฎีโครงสร้าง

กวีนิพนธ์ไทยกับการพัฒนาทักษะภาษาไทย

แนวคิดวรรณคดีเป็นฐาน (Literature - Based Approach) เป็นแนวทางการสอนที่ใช้วรรณคดีเป็นเครื่องมือหลักในการพัฒนาทักษะทางภาษาและการคิดเชิงวิเคราะห์ของผู้เรียน โดยครอบคลุมวรรณกรรมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น นิทาน นิยาย เรื่องสั้น บทละคร และกวีนิพนธ์ กวีนิพนธ์จึงเป็นหนึ่งในแขนงของวรรณคดีที่มีความสำคัญ เนื่องจากเป็นงานวรรณศิลป์ที่มีรูปแบบเฉพาะ ใช้ฉันทลักษณ์ โวหาร และภาษาสัญลักษณ์ในการถ่ายทอดอารมณ์ ความคิด และบริบททางสังคมของยุคสมัยต่าง ๆ

บทบาทของกวีนิพนธ์ในแนวคิดวรรณคดีเป็นฐาน กวีนิพนธ์สามารถนำมาใช้ในการสอนภาษาไทยตามแนวคิดวรรณคดีเป็นฐานได้ในหลายด้าน ดังนี้

ทักษะการอ่าน การใช้กวีนิพนธ์ไทยเป็นฐานในการเรียนการสอนช่วยให้ผู้เรียนฝึกฝนการอ่านเชิงลึก โดยการตีความความหมายของคำ สำนวน และสัญลักษณ์ที่แฝงอยู่ในบทกวี กระบวนการนี้ช่วยพัฒนาความสามารถในการวิเคราะห์เชิงตรรกะ และการใช้เหตุผลของผู้เรียน

การเขียนและการใช้ภาษา กวีนิพนธ์ไทยเป็นตัวอย่างของการใช้ภาษาที่มีความงดงามและสร้างสรรค์ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้หลักการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้องและมีความหมายลึกซึ้งผ่านการศึกษาฉันทลักษณ์ โครงสร้างประโยค และโวหารของกวีนิพนธ์

การคิดเชิงวิเคราะห์ผ่านวรรณคดี วรรณคดีเป็นฐานสามารถช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ผ่านการเปรียบเทียบ การเชื่อมโยงแนวคิด และการอภิปรายเกี่ยวกับความหมายที่ซ่อนอยู่ในบทกวี การวิเคราะห์โครงสร้างของกวีนิพนธ์ช่วยให้ผู้เรียนสามารถตีความและสร้างข้อโต้แย้งที่มีเหตุผลได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งการใช้ทฤษฎีโครงสร้างในการวิเคราะห์กวีนิพนธ์ ทฤษฎีโครงสร้างช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจองค์ประกอบของกวีนิพนธ์ในแง่ของรูปแบบทางภาษา ระบบสัญลักษณ์ และความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นไปที่โครงสร้างภายในของบทกวี และวิธีที่โครงสร้างนี้สร้างความหมายให้กับผู้อ่าน ช่วยให้ผู้เรียนสามารถแยกแยะองค์ประกอบของบทกวี เช่น ฉันทลักษณ์ โครงสร้างทางไวยากรณ์ และรูปแบบของโวหารได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้นเกี่ยวกับกลวิธีของกวีในการสื่อสารแนวคิด

ประโยชน์จากทฤษฎีโครงสร้างสู่การวิเคราะห์กวีนิพนธ์ไทย

ทฤษฎีโครงสร้าง (Structuralism) เป็นแนวคิดสำคัญในวงการภาษาศาสตร์และวรรณคดีที่สามารถนำมาใช้วิเคราะห์โครงสร้างของกวีนิพนธ์ไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยแนวคิดนี้เน้นการพิจารณาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภายในระบบภาษาและการเชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างของภาษากับการสร้างความหมาย การนำทฤษฎีโครงสร้างมาวิเคราะห์กวีนิพนธ์ไทยจึงช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของภาษาไทย และช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน

1. การทำความเข้าใจโครงสร้างภาษาของกวีนิพนธ์ไทย กล่าวคือ ทฤษฎีโครงสร้างช่วยให้สามารถจำแนกองค์ประกอบของกวีนิพนธ์ไทยได้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะโครงสร้างทางฉันทลักษณ์ที่กำหนดรูปแบบและจังหวะของบทกวี เช่น โคลง มีรูปแบบฉันทลักษณ์ที่ชัดเจน เช่น โคลงสี่สุภาพมีโครงสร้าง 4 วรรค โดยมีคำกำหนดให้ลงท้ายในแต่ละวรรคตามฉันทลักษณ์ที่ตายตัว กาพย์ มีลักษณะเป็นจังหวะที่สามารถเปลี่ยนแปลงตามสุนทรียศาสตร์ของบทกวี เช่น กาพย์ยานี 11 ที่ต้องมี 11 พยางค์ในแต่ละวรรค กลอน มีสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะที่ต้องปฏิบัติตาม ทำให้สามารถสร้างความคล้องจองและจังหวะไพเราะในบทกวี ดังตัวอย่างนิราศภูเขาทอง ที่ว่า

ถึงบางพุดพุดไปก็ไร้รู้ ใครจะอยู่พุดไปให้เขาหัว
จะพุดดีมีคนเขาเชื่อถือ จะพุดร้ายเขานั่นจะฟัง

(กรมศิลปากร, 2504)

จากบทประพันธ์ต้นหลักเป็น กลอนนิราศ ที่ใช้สัมผัสระหว่างวรรคหน้าและวรรคหลังเพื่อสร้างจังหวะที่รื่นหู ซึ่งเป็นหนึ่งในลักษณะโครงสร้างที่ทฤษฎีโครงสร้างสามารถช่วยวิเคราะห์ได้

2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยภาษา ทฤษฎีโครงสร้างของ Ferdinand de Saussure เน้นว่าภาษาประกอบด้วย Signifier (รูปของคำ) และ Signified (ความหมาย) ซึ่งสัมพันธ์กันในระบบของภาษา ในกวีนิพนธ์ไทย หน่วยภาษามีบทบาทสำคัญในการสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ เช่น ภาพยนตร์เหวี่ยง ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ มีการใช้คำที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ในภาพยนตร์ (ธรรมาธิเบศร์ เจ้าฟ้า และคณะ, 2513) ดังตัวอย่าง

เรือขายกระชั้นชิด	เคียงคู่สนิทลธิ
เรือกรมหมื่นนฤบาล	พ่วงพินยานคู่เคียง

จากบทประพันธ์ “เรือ” ไม่ได้หมายถึงพาหนะทางน้ำเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของขบวนแห่หรือพระราชพิธี หรือ “ชลธิ” สื่อถึงความยิ่งใหญ่ของสายน้ำไทย อันสะท้อนถึงความยิ่งใหญ่ของราชสำนัก การวิเคราะห์นี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยภาษาที่ไม่เพียงเป็นเพียง “รูปคำ” เท่านั้น แต่ยังมี ความหมายที่ลึกซึ้งขึ้นอยู่กับบริบทของบทกวี

3. การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และเชื่อมโยงของผู้เรียน การนำทฤษฎีโครงสร้างมาศึกษา กวีนิพนธ์ไทยสามารถช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของบทกวี เช่น การแยกแยะโครงสร้างของต้นหลักบทกวี การวิเคราะห์การใช้โวหารและรูปแบบภาษา การเชื่อมโยงความหมายที่ซ่อนอยู่ในบทกวีและบริบททางวัฒนธรรม

การประยุกต์ทฤษฎีโครงสร้างสู่ชั้นเรียน

แนวคิดวรรณคดีเป็นฐานโดยใช้ตัวบทกวีนิพนธ์ หากผู้สอนประยุกต์ควบคู่กับทฤษฎีโครงสร้างสู่การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนย่อมส่งผลให้บรรยากาศการเรียนรู้มีความน่าสนใจ ตื่นเต้น เช่น กิจกรรมวิเคราะห์ต้นหลักบทกวีให้นักเรียนระบุรูปแบบสัมผัสของกลอนสุภาพและวิเคราะห์ว่าโครงสร้างของต้นหลักบทกวีส่งผลต่อความหมายของบทกวีอย่างไร หรือกิจกรรมแปลความหมายเชิงสัญลักษณ์ โดยเน้นให้นักเรียนแยกแยะสัญลักษณ์ที่ใช้ในบทกวี และอภิปรายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์เหล่านั้นกับบริบทของสังคมไทย รวมทั้งกิจกรรมเปรียบเทียบบทกวีในยุคต่าง ๆ เพื่อให้ นักเรียนวิเคราะห์โครงสร้างของบทกวีเก่าและใหม่ เพื่อเปรียบเทียบว่ามีการพัฒนาไปในทิศทางใด จากบทความฉบับนี้เน้นมุมมองของทฤษฎีโครงสร้าง การสอนกวีนิพนธ์ไทยสามารถช่วยเสริมสร้างทักษะภาษาไทยของผู้เรียนในหลายมิติ เช่น ทักษะการอ่าน การวิเคราะห์โครงสร้างของบทกวีช่วยให้ผู้เรียนอ่านจับใจความและตีความเชิงลึกได้ดีขึ้น ทักษะการเขียน การเข้าใจโครงสร้างของกวีนิพนธ์ช่วยให้นักเรียนสามารถพัฒนาทักษะการแต่งคำประพันธ์ได้อย่างสร้างสรรค์ ทักษะการคิดวิเคราะห์ การวิเคราะห์โครงสร้างทางภาษาและระบบสัญลักษณ์ช่วยพัฒนาความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์

ด้วยเหตุนี้ ทฤษฎีโครงสร้างช่วยให้เกิดความเข้าใจที่เป็นระบบเกี่ยวกับกวีนิพนธ์ไทย และสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาวรรณคดีและภาษาไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้ทฤษฎีนี้ในการเรียนการสอนสามารถช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน กระตุ้นให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับระบบภาษาของกวีนิพนธ์ และช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้ไปสู่การใช้ภาษาในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป

ทฤษฎีโครงสร้าง (Structuralism) ของ Ferdinand de Saussure ทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ช่วยให้การวิเคราะห์กวีนิพนธ์ไทยมีความเป็นระบบและลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องสัญลักษณ์ ความสัมพันธ์ระหว่าง “รูปสัญลักษณ์” และ “ความหมาย” ทำให้การเรียนรู้ไม่ได้หยุดอยู่แค่การอ่านถ้อยความ แต่ต่อยอดไปสู่การ

ตีความเชิงสัญลักษณ์และการทำความเข้าใจบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนอยู่ในบทกวี ผลการสังเคราะห์ในบทความนี้ชี้ว่า การเรียนรู้ผ่านกรอบโครงสร้างนิยมช่วยให้ผู้เรียนสามารถแยกแยะและเข้าใจองค์ประกอบของบทกวี ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างฉันทลักษณ์ การเลือกใช้คำ สัมผัส สัญลักษณ์ และโวหาร ซึ่งล้วนส่งผลต่อการสร้างความหมายร่วมกันอย่างเป็นระบบ ในเชิงการประยุกต์ใช้ ผู้สอนสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ได้หลายรูปแบบ เช่น การวิเคราะห์ฉันทลักษณ์เพื่อฝึกการสังเกตรูปแบบและจังหวะ การตีความสัญลักษณ์เพื่อสร้างการคิดเชิงนามธรรม การเปรียบเทียบบทกวีจากต่างยุคเพื่อเชื่อมโยงความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตลอดจนการอภิปรายเชิงวิเคราะห์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสร้างข้อโต้แย้งและเชื่อมโยงกับประสบการณ์จริง กิจกรรมเหล่านี้นอกจากจะพัฒนาทักษะภาษาแล้ว ยังช่วยปลูกฝังการคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking) และการใช้เหตุผลอย่างเป็นระบบ การใช้แนวคิดวรรณคดีเป็นฐานผ่านกวีนิพนธ์ไทยควบคู่กับทฤษฎีโครงสร้าง ถือเป็นแนวทางที่ช่วยยกระดับการเรียนรู้การสอนภาษาไทยในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีคุณค่า ผู้เรียนไม่เพียงได้รับความรู้ด้านภาษาและวรรณคดีแต่ยังได้พัฒนาความสามารถในการคิด วิเคราะห์ และตีความอย่างมีเหตุผล อีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงความรู้เหล่านี้ไปสู่การใช้ภาษาในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งตระหนักถึงคุณค่าของวรรณคดีไทยในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรสืบสานและใช้เป็นรากฐานในการพัฒนาการเรียนรู้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2504). นิราศภูเขาทอง. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2562). เอกสารแนบท้ายประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาครุศาสตร์และสาขาศึกษาศาสตร์ พ.ศ.2561. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2552). การสื่อสาร: ทฤษฎีและการประยุกต์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชวิน พงษ์ผจญ. (2562). การออกแบบหน่วยการเรียนรู้ภาษาไทยโดยใช้แนวคิดวรรณคดีเป็นฐาน: แนวคิดแนวทางปฏิบัติ และประเด็นที่ควรพิจารณา. วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ, 26(2), 95-125.
- ธนาพร เพชรสมบัติ. (2566). การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning): ปัจจัยและองค์ประกอบที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน. วารสารการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศ, 12(1), 45-59.
- ธรรมธิเบศร์ เจ้าฟ้า และคณะ. (2513). กาพย์เห่เรือ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- นัทธนิดา วาริปาน. (2558). วัจนลีลาในกวีนิพนธ์ไร้ฉันทลักษณ์: หนังสือเรื่องไม่มีหญิงสาวในบทกวี ของชะกาเรีย ยะ อมตยา. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ.
- นันทฤกษ์กัศ พรหมมา. (2563). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีไทยของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ด้วยการใช้เทคนิคเพื่อนคู่คิด. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. (2526). คำหยาด: รวมบทกวีนิพนธ์ยุคเริ่มแรก. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยา.
- Goodman, K. (1986). What's whole in whole language?. Portsmouth: New Heinemann.
- Nicoll, V. & Roberts, V. (1994). Taking a closer look at literature-based programs. New South Wales: Primary English Teaching Association.
- Saussure, F. (1981). Course in General Linguistics. London: Fontana and Collin.